

ДМИТРО ТАСЬ

АГЛАЯ

Поема

ЧАСТИНА ПЕРША

КРІЗЬ ШОСТИКУТНІ ВІКНА

У кремезній столиці, в білім домі
На мезонині вікна шостикутні.
Нічні химери в чарівнім заломі
Рисують сні настирні та отрутні...
І сниться їй: відкинуте волосся,
І сниться той, що крізь туман, болото
Гряде, благословляє сизу осінь
Поплутану тенетами із дроту...
Усе один. Він погляд посилає
За мури фабрик, за дими заводу,
Вуста шепочуть... Не пізна Аглая
В достиглу осінь чарівного плоду...
Аглаї двадцять літ. Повз ці колони
З брудних притонів поспіша додому,
В кешенях пальці мнуть масні мільйони,
А в небі пальці — то ясні заломі.
А в небі шум — перісте павутиння
Змагається з червоним крилольотом...
Чи не твоєї змученої тіни
Шукає хтось через осінню сльоту?...
Чи не твоїх едвабів снить він грудьми,
Чи не твоїх очей згубив одсвіти,
Чи не тобі казав: — Ходімо, будьмо,
З полів усіх — шляхами всього світу!...
Він у Аглаї був на мезонині
У білім домі, в кремезній столиці.
Крізь шостикутні вікна — рями сині
Здавалось небо зараз загориться!
Мовчали. А зірки снували мрії,
Зривались в небі, в безвість одлітали,
Мов білого набожника Марія
На тихий кут сльозами гаптувала.
Скресали в льоті іскри зеленасті,
Дугами небо ціле зрисували,
Немов чорти хотіли враз покрасти
Скарби з небес і в шалі танцювали...
Осіннім ранком одмигало небо,
Осіннім цвітом одцвіли обійми,

Втер сльози їй і попрохав: -- Не треба!
Гукнув з порогу: -- Завжди радість сіймо!
І ось тепер він погляд посилає
За димний дим прокопчених заводів,
За туманами... Не пізна Аглая
В достиглу осінь золотого плоду...
Він одійшов. Цілунок захолював
І згас їй на вустах, мов спогад вмерлий...
Аглає, повертай в притонів димне лоно,
Вернися знов у пащу ненажерну!
Він одійшов не залишивши мудро
Зародку радості в рожевім тілі,
А холод душ закутався у хутра
Та й розіп'явся на неймовірні мілі.
Чи ніч була крізь шостикутні шиби,
Чи був один надміру серцю близький?
Була і був. Полинь на серці ніби
Та дум болюче в'ється в простір низка...
Була і був... Дитинство одгоріло,
Відпало в порошок жовтим сухо истям.
І ось тепер, мов воронові крила,
Маячать з невідомого обійстя.
І ось тепер, немов котячі очі,
Зорять з руїни зеленастих зором...
Так голубе дитинство в сні дівочі
Ввійшло і стануло, мов грань прозоре.

ГОЛУБЕ ДИТИНСТВО

Рибалив батько, мати жито жали,
Палило сонце з пругу та до пругу.
По всіх світах скарбів таких не мали:
З ганчір'я лялька, з конопель — попруга...
Тулила ляльку, грудьми годувала,
Опудальцю вклонялося колосся,
Їй над колискою перепели співали,
Вмивали личко волошкові роси...
Сміялись діти: — Ну й ім'я — Аглая!
— Аглая-лая! звуть, неначе сучку!
Вона-ж обличчя в руки заховає,
Й до сліз гризе брудну, маленьку пучку...
А за селом, за вигоном простори,
Мов струни пнуться кольористі гони;
Парують обрії, блискучі та стозорі,
А вітер куряву шляхами гоне.
Степи під сонцем розляглись безкраї,
Дороги ріжуть їх за співом дроту;
Дротяних співів слухала Аглая
В осінні дні, в дощі, під сизу сльоту.
Здавалось там — за курними шляхами
Безумне сонце скроплює долину,
Звитяжці там зійшлися з ворогами,
Їх пісня сонячна дротами лине...

У ЖОВТИМ КОЛІ

Блукала ніч. В кутках діди стояли,
Настирно миша шаруділа в сміттю,
А мати в жовтім колі пряла й пряла,
Здавалось, їй не можна з кола вийти...
А під комору все ходили кроки,
Навколо хати заснували пута...
У чорні шиби заглядало око,
Пахтіла м'ята, шелестіла рута...
Від каганця зірвалась мати з кола:
У чорну шибу хтось постукав ніби...
І мить одна все тіло проколола
І долі билась, мов холодна риба...
Прийшли руді та наче кайструбаті,
В патлаті борода вчепилось листя:
— Тра на труну хоч ясеня врубати,
— Втонув Петро! Втонув Петро твій, Христю!..

МУДРА БУДОВА

На горищі, у запашному сіні,
Заритися, немов тебе немає.
У шпару промінь розрізає тіні,
Лапасти парусом в глибінь сягає...
І в тому парусі шаліє порушіння,
Прозолотіє мушка бурштинова...
Немов цвітіння мертвої жоржини,
У серці рана роз'ятриться знову...
Під кроквами, за промінь — павутиння.
В широке коло поснував нитками
Мудрець пузатий з хрестиком на спині,
Немов живеш за сивими віками...
Мудрець ворухить пальцями гнучкими,
Все лічить, вираховує у колі:
— Чи дотягли до обводу лучі ми?
— Чи поперечник наш міцний доволі?
І радіуси мудрої будови
Стремлять, здавалось, крізь убогу стрішку,
Крізь села всі, поля, річки й діброви —
До всіх світів від мудрого горішку!
Він в осередку мудрий будівничий
Стягнув до рук нитки усіх просторів,
Немов дроти шляхом співають, кличуть
До обрії блискучих та прозорих.
Ти в осередку всесвіту цілого!
І те, як мушка продзвенить крізь промінь,
Що заломився з-за гнилого рогу —
В душі загне нечувані заломі.
Щось защемить, холодними ножами
Устроить леза крізь дівоче тіло...
Аглає, чи не ти в орішнику кущами
З безумним сном, немов мана, ходила?

ЧАБАН МАКСИМ

Був тихий день. Лиш удід різав тишу,
П'янили медом романці з узлісся...
Чабан Максим в сорочці білій вийшов,
Його бриля до сонця грали криси.
Молись, Аглає, чабанові світу!
Хай тисне він брудними мозолями,
Нехай задушить пропотіла свита,
Що зберегла медвяними полями!
Присадкуваті верби колом стали.
За колом лугу — ширші вийтись кола!
Немов разки іскристого коралу
Дусили груди й серце розкололи.
Присадкуваті верби, мов бояри,
Благословили сонячний цілунок,
А як пішов, — руда з узлісся хмара,
Диви — на сонце сизим димом суне...
А як пішов — навколо верби стали,
Перед грозою листям затремтіли...
І розірвалися разки коралів,
Намисточки криваві в даль летіли...

ЦЕ ВПАЛО СУХОЛИСТЯМ

Оце і все. У хаті стало тісно,
З сусідом ковалем побралась мати...
(Оголила поля вже осінь пізня,
Її стежок, її осель не знати).
За клуню кузня тихим жаром чмише,
Скресають іскри з під ваги заліза,
А там, — де далі, — там — де трохи вище,
Від сонця лап роздерлась неба риза...
І ці хати, і ці двори убогі,
Злиденний спів з далекого узлісся
Послали зір у куряву дороги,
Де обіруч простори розляглися...
Зв'язала клунок. Цілувала мати,
На шию хрестик почепила срібний.
З кутка васильки та пучечки м'яти
На мент у грудях зворухнули рідне...
І як ішла, назал не озиравась,
Рябко провів її за кладовище...
Зі сходу сонце хмари розгрібало
Й блакить глибоку позначило вище...
Оце і все. Це впало сухolistям,
Мов казка дивна, що усе покрила.
І ось тепер з незнаного обійстя
Вона маячить, ніби чорні крила.
Вона з'явилась в темнім мезонині,
У білім домі, в кремезній столиці,
Коли в тумані гордий, а єдиний
Брудним світанком так уперто сниться.

ЧАСТИНА ДРУГА

ВІЙНА... МОВЧИ!

Чекає город жовті цепеліни...
Сплять кам'яниці — витвори таємні,
Мов велетня хтось вилпив із глини,
Та дух вселити праця недаремна...
Мостів відбилися дуги в чорноводдю,
Плачки-сирени в гавані голосять,
Проспектами якісь несправжні ходять,
Якась несправжня, ніби ціла осінь...
У затишку комфортних кабінетів,
Встромивши зір потомлений до цифер,
Сидять вельможі, а в думках багнети
Вилічує гнучкий, як дим, Люципер...
І от встає з блискучою зіздою
Дідок сивенький, руку простягає:
— Панове, ставка просить ще набоїв,
Набоїв батьківщина вимагає...
Панове, з шансів шепіт тихий лине,
Тривогою турбує тил гіркою...
Монарха нашого ніколи, як не нині,
Ми не зарадимо. Набоїв, ще набоїв!
В Царське Село беззбройні шанці зорять,
З гірким прокляттям йдуть на бій герої,
А по заводах зрадники говорять:
Війни не треба? Дайте ще набоїв!
Хай всі гуральні, тартаки, цегельні,
Перефарбують вивіски нікчемні:
Всі кулі лити, лити всім ретельно!
По всіх губернях наказ дать таємний!..
Дідок замовк. З комфортних кабінетів
Змертвіла сивизна дмухнула. Прецінь —
Заводи всі взялися до багнетів,
Бо батьківщина в лютій небезпеці!
А город колом димарів стягнула
Міцна обручка фабрик та заводів,
Що одлива маленькі срібні кулі
Для батьківщини — чарівного плоду...
І над станком набридлим та пекучим,
Схиляє вид замучений у праці:
— Чи має син хоч теплії онучі,
Чи не поховано у зимних шанцях?...
Якась Марія десь, в глухім повіті,
В газетці прочита ім'я героїв
І забрудниться, зникне втіха світу:
— Нема Семена! — правдою гіркою.
У всіх Марій потьмарились фіранки,
Канарки всі похрипли, грамофони,
В червонім сні зотлів рожевий ранок
На димному отруєному фоні...
Енциклопедія Брокгауза та Ефрона
Не здієме гордості чиновничка дрібного,
І днів жалібних невсипущі грона

Все труять привидом чогось страшного...
Брусилов... Бито. Зрада. Тарабани.
Когось за смерть відзначено зіркою...
Імперія смертельну тисне рану —
Імперія везе на фронт набої!..
А там — на півдні — зажурились села,
Схилялися засмучені тополі,
І все у путь, злиденну, невеселу
Хати вдивлялись, виглядали долю...
Живили землю материнські сльози,
За плугом лазили старі каліки,
Старечий піт висмоктував чорнозем,
Медвяна кров покров'янила ріки...
А там на півдні розп'яли країну:
До Дону ноги — за Бескид правицю!
— Ледащий раб ніколи не загине
Під владою розпусної цариці...
Ти-ж брав від них колись свячене лезо?
Ти бив грабіж під захистом розбою,
То й будь покірний, ніби тихі плеса,
То й руш на смерть проклятою юрбою!
Війна... Мовчи! Доволі й цього слова!
Воно степи дівочні згвалтувало,
У май думки навіяло зимові,
Твоїх синів схопило на поталу...
І от лежить з Бескиду ще й до Дону,
(Не вимовлю ім'я твого, країно!)
На охороні царського кордону —
Розбійна, зрадницька з віків — до нині.
Май вічно позір, яничарська челядь,
Схили чуби покірні д'аналою!
Вже гідну путь тобі до скону стелять:
Імперія на фронт везе набої!..

У НІЧ ЧУЖУ

Бентежний потяг прокричав в-останнє,
Кістками хруснув під скляне склепіння,
Прошепотів колесами і станув...
А по перону застрибали тіні.
У ніч чужу вийшла тоді Аглая;
Їй ще в очах ліси й поля тремтіли,
А в серці день, мов білий мак палає,
Й вогнем бентежить наболіле тіло...
А за двірцем розлігся гамір люду,
Гудки та крики бились у світання,
Доми таємні, мов чекали чуда,
Душили площу в передсмертній грані...
Куди іти? Бруковані гадюки
Розп'яли тут самотнє серце міста
І заломили у тривозі руки,
Мов стомлені та п'яні танцюристи...
Куди іти? У колі лихтаревім
Стоїть Аглая з материним клунком.

Прокинулось, гряде з звірячим ревом
 Гранітне місто по твої цілунки!..
 І так лихтар окреслив біле коло,
 Немов у Вії,— від страхів північних;
 Під теплим тілом серце похолело,
 Й спливало сумом неосяжним, вічним.
 — Скажіть? Красуня, а сама сумує!
 Мабуть чуже, незнане досі місто?
 Моїм притулком, мо, не погордує?
 Хитнулась, глянула,— це просто пристав...
 — Не знаю міста. Їхала здалека,
 На санітарку у шпіталь вступити
 Хотіла дуже.

Він поправив теку
 І хусткою чоло червоне витер...
 — Спочинь у мене, завтра й до шпіталю —
 На тебе стане ранених героїв!
 В його лиці звіряча міць заграла
 І волю всю стягла в тісні завої...
 — Візник! — Куди? — Обводний. Прошу красно!
 ... Зацокали у брук своє копита,
 Туман спадав, кропив дрібненько й рясно,
 Мов бруд увесь хотів дочасно змити.
 Він розглядав порожні тротуари,
 Крутив угору непокірні вуса...
 А над дахами блідли тьмяні хмари.
 Недужий ранок раптом похитнувся...

ЦЕ ПРОСТО ПРИСТАВ

Твої степи, твої поля медвяні,
 Мандрівне сонце з пругу — знов до пругу!..
 Прийми отут, у городі незнанім
 Твоїй святині радісну наругу!
 Прийми отут, під цокання години,
 Під хворий ранок п'яної столиці...
 Ти-ж чуєш воркотання голубине?
 Воно тобі іще не раз присниться!..
 Василь Васильович — це просто пристав:
 Клопочеться з блискучим самоваром,
 А за вікном протерло очі місто
 І рисувало глупі тротуари...
 Поглянула на його жовті вуса,
 Згадала день, подумала: „Це другий“.
 Він розірвав її дитячі буси
 Й вона низала їх у довгу смугу...
 А смуга ця намистечком блакитним
 Тягла думки до рідної оселі,
 Де вітер молодий все запашний та рідний
 Гоняє вічно степові орелі...
 Тоді з цитриною ковтнула чаю,
 Поглянула порожнім, тихим зором:
 — Нехай ніхто, нехай ніхто не знає,

Що є дівоче, що самотнє горе.
Затисла в руку мамине намисто,—
(Воно під пальцями, немов живе, хрустіло)
І кинула в вікно:
— Бери, прокляте місто,
Мої згадки разом з дівочим тілом.
Оглянула в-останнє свій притулок:
Хрипкий годинник, простині на ліжку,
На столі каламар блискучий і бібула
Та ще якась руда, товстенна книжка...
Василь Васильович записочку надряпав:
— Васостров, Средний. Сорок-сім,— сімнадцять...
Це є шпіталь.—Простяг спітнілу лапу...
І просто так — зустрітись і прощатись.

У ПОЛОНІ

І просто так іти струнким проспектом
Без думки в далечінь, без сили й волі,
Коли в тобі замкнувсь незримий сектор —
Лучем лише торкає обвід кола.
Коли лучі, від тебе — осередку
Пересікло дугою мертве місто,
Що скатувало сивовусих предків,
Що їх думки приборкало вогнисті.
Катів столице! В ґратах та гранітах
Гніздо скубила хижих азійців!
О, скільки жертв у пазурах зогнути
За триста літ могло в твоїй палаті!
І просто так — оточено в полоні,
І просто так — у гаморі проспекту
Ні далечінь, ні зір: — дуга заслоне!
Твій простір — клітка, думка — рабський сектор!

КРИВАВЕ

Шпіталь. У мовчазній, холодній залі
Над двіста тіл понівечених в бою,
Над двіста тих, що там далеко впали,
Що йшли на бій покійною юрбою.
Шпіталь. Прийшла. Був тихий день. Аглая
Взялась до діла.— Кров в очах застигла.
Криваві плями день-у-день змиває,
А кров своє — вона струмочком бігла.
Тут кров. І випари її п'яняві
У димне мариво зростали вічно.
Ввижались, марились медвяні трави,
А в травах кров, щоденно і щонічно!
Чи ліву ногу обережно брати —
Її не треба з пальцями й коліном:
Вже не перейде двір у рідну хату,
Як-то колись, юнак одей одині.
І от недобитків, обрубків двіста
Лежать покійно мертвими рядами,

А там — живе, а там — шумує місто:
Трамвай, візник, музей, з бульогом дама...
А кров своє — солодка та липуча:
В завоях пляма червоніє в білім...
Вона скропила все — поля і кручі.
Річки й моря, хати, палаци, вілли...

МОРСЬКІ ПРИБОЇ

Пішла звідтіль. Покликав із собою
Херсонський Гнат у гаванську халупу,
Де вічно б'ють в граніт морські прибої,
Маячать щогли, рештовання, труби...
Там гомін хвилі гонить казку давню
І стрілокрилі чайки ріжуть хмари;
З глибин одвічних чорних океанів
Ідуть в туман зеленії примари...
Там у халупі зустрічались дружне
Морські вовки з невиданих просторів.
Вуста солоні, їх обійми дружні
Та пестоші розбещені на морі
Прийми у шинку під гітари брязкіт!
Залий вином південної країни
Матросський спів, матроську дику ласку.
І вір у те, що кожний є єдиний!
А на світанні йшли примари в море,
Всі тумани покірно осідали,
Тяглись юрбою, крізь граніт, прозорі, —
Такі блакитні та такі невдалі...
Коханець в море за туманом їхав
У довгу путь до дивної країни.
Лічила гроші, посміхалась тихо
І спать ішла в високім мезонині...
І снились їй лише моря безкраї,
Солоний вітер, обрії далекі...
Безумні сни одвідали Аглаю,
Звитяжські дні й над кров червона спека!

У НІЧ ТАКУ...

От раз було. На стінах вохкість плинна
За тьманим світлом тіні рисувала,
А дим їдкий кружляв по всій хатині;
Херсонський Гнат пісні співав зухвалі...
Сьогодні ніч, як завжди, у полоні.
Якийсь Альберт цілунків ніжних просить,
Терпке вино пульсує з кров'ю в скроні,
А на плече розсипалися коси.
У ніч таку за шибками віконця
Хтось конче стане, конче заридає,
Впаде в тумані, молиться про сонце
І десь покличе з туманів Аглаю...
Як вохкість розрисує темні стіни, —
Вина, любови, лиш не порожнечі!

Лиш за вікном не бачить рухи плинні,
Лише не чуть, як тінь лоскоче плечі.
У ніч таку здригнулася Аглая...
— Постій, Альберте!

Крізь дими від люльки
Зігнулась постать, наче щось шукає,
Немов із квітів рве тендитні бруньки.
Зігнулась брів, закинута волосся,
А очі світять світовим акордом.
І блуза ця, і комір цей матроський
Упали в душу, як і погляд гордий.
— Постій, Альберте!

Сон, чи знов уява,
Чи тільки тінь з далекого екрану?
Рости, рости, зелена заграво!
Чабан Максим у шинку просто станув.
— Аглає, ти? Аглає, попрощаймось!
Вітала мати — десь забув гостинці...
Вина сюди! В -останнє пригадаєм...
На ранок в море гонять бити німців.

НІ СВЯТОГО ПЛОДУ

Він у Аглаї був на мезонині...
У білім домі, в кремезній столиці, —
Крізь шостикутні вікна, рями сині,
Здавалось небо зараз загориться!..
А ніч ішла, як кішка волохата,
Зелені очі мружила на світло.
Прибої били у гранітні ґрати
І хмари йшли сталеві та вагітні...
А ніч ішла північна і жорстока,
Десь брязкіт змовк самотної гітари...
Дивилось хижо в ніч криваве око,
Чекало в жертву юрби, мов отари...
— Прощай, Аглає!..

Народився ранок —
Слабий, недужий, зраний каліка.
Десь на полях в далекі океани
Спливали з круч криваві чорні ріки...
В тенетах ранку билася Аглая,
Гудок ридав далекого заводу...
В полоні ти, в тенетах не пізнаєш
Ні сонця ласки, ні святого плоду!..

(Далі буде)

ВІКТОР ЯРИНА

ЛЮДЯНІ ДЕТАЛІ

НОВЕЛЕТКИ

1. КРІЗЬ ВІТЕР

Позаду лишилося все те...

Тифусний барак — воші, що лазять скрізь і залізають вам у вухо, ніс, очі...

І зойки з вечора тих, що мають вмерти вночі (це ми):

— Цей мабуть кончиться до завтраго.

А на ранок і справді, було, санітари сваряться за штани, чи паска, що знайдуть під матрацом.

І так радісно, спираючись на ціпочок (вітер — штукар війне-похитне) через півтора місяці йти собі вільно вулицею міста, що не так давно ще звільнилося від покривала білого.

Міста не знаю: там, коли впав, довго тягли товариші до околку похідного; після (цілий вік, наче) довго трусила санітарна „летучка“ — двохколка; а ще після в холодному вагоні кудись їхали, їхали, їхали. І останній спогад: перед очима стеля вагона; по стелі різне рештування полосками, що одна одну перерізують; а потім наче то не полоски, а рейки вже: і ще — окутують мене рейки жаром розпаленим і раптом холодними, холодними стали переплутані рейки...

Тепер уже тепло: горобці, весело передзенькуючися, жвавенько вистрибують на пішоходах; калюжки люстерками там і тут стрибають в очі. Вітер надимає повні груди м'яким теплом; ноги трусяться приємною дріжжю, а ступають жваво; рука тягнеться вгору, стягає за-яложеного шолома — наче хто якусь чудесну шапку надів, таким щирим теплом обгорнуло голову.

— Ех і хороше ж жити! — тягнеться тіло в палкім стремлінні, руки звисли над головою, весь хруснув, переломився в солодкій знемозі...

Дівча тротуаром, під пахвою книжечку (з цукрового паперу книжечка) щільно затиснувши, дерев'яними підощвами простукотіло.

— Любе дівча, хороше дівча, — до радісної душа простяглася. Старець обшарпаний, нуждений:

— Товаришу, дорогий, дай шматочок хлібця?

А в мене ж і справді шкоринка від останнього (в шпиталю) сніданку лишилася.

— На, папашо, любий, не гнівайся — нема більше...

А думка: що робиш? — тисячу верст їхати на північний схід і ще триста на східній південь. Друга думка: я ж живий, а старий їсти хоче. Цуценя пробігло погане, кудлате:

— Ууу, цуцику, любий на... на...

* * *

На етапі швидко. „Проходное свідетельство“... По хворобі... на місяць... добові на тиждень... тисячі, тисячі...

Вокзал...
Півфунта ковбаси (червона, червона!), фунт хліба... З тисяч лишилося на півдесятка цигарок...
Добре поїлося... Закурити б...
Ех, добре...
Потяг підліз.
Ну як тут сядеш?!
Де не поткнешся — галас:
— Куди, куди — немає місць.
Ага, ось порожній вагон.
— Нельзя товаріщ, арестованих везьом...
Ще в одному просторо.
— Куда прьош: тут Чека!
І далі:
— Проході, братішка, дальше: тут матроси єдут...
— Ех, матері його таке-сяке, так і мені ж їхати треба!?
— Ну не розговарюй, проході...
Хтось радить:
— Лізай, браток, на кришу.
Радить і лізе сам. Ну що ж, на дах, так на дах: через „тормаз“ забитий людьми й мішками ледве здерлися. Мені допоміг товариш.

* * *

Рушили тільки над вечір. Уночі пішов гострий дощ (спершу приємно було їхати на даху). Моя шинелька вже не допомагає.

Міркую, чи їхати й мокнути, чи не їхати й сухому бути. Ех, дід його лисий — раз пропадають: вирішив: їхати й мокнути. Під ранок уже дощу не було. І все б нічого, так зуби проклятуші: стиснеш щелепи так, що аж у голові щось тріскається — нічого, тільки ж не одпустив трохи, такого пляса завдають, що мабуть і на задньому дахові чути.

* * *

День на прочуд радісний — дивний. На мені вже обсушили все вітрець із сонцем. Гарно їхати.

Товариша мого немає вже: зліз уночі. Я один на даху.

Їдемо повільно. На кожній станції стоїмо вічність. Над вечір схотілося їсти.

* * *

Вночі холодно було. Я при звичаївся до свого становища, спав сміливо — не боявся, що скочуся з даху.

Снилося мені, що їв шинку. Прокинувся — тошно, голова болить. Ах мені ж хочеться їсти.

Ранок рожевий, рожевий, як весна сама.

А як же хочеться їсти.

* * *

Я маю попутницю. Товста, брудна з масними губами здерлася на дах міщечниці з купою вузлів. Коли лізла, подала мені кошика, щоб допоміг. А в кошикові (я помітив) повно сала: великими, дуже солоними, мабуть, шматками сало. Мені закрутилася голова: ніздрі задрижали швидко, швидко.

Моя сусідка дуже балакуча: за годину я знав усі інтимні подробиці її життя: чоловік був слабенький тай той умер три роки (поділ притулився до очей)... Наказує, щоб я кликав її просто Ліпою.

— Трицять перший мені (тут вона зідхає, а я думаю, що їй мабуть за сорок)... Сама оце їжджу...

В неї дуже липкий погляд. Вона сидить зовсім близько мене й зазирає мені в очі.

Мене тягне до неї...

Ах, який принадний кошик... І як дратують ніздрі пахощі сала, що так близько...

* * *

Капотить дощик... Ліпа лежить під великою ковдрою. Їй мабуть тепло. Мені:

— Іди до мене сюди, на сухеньке!

Я йду. Ліпа натягає ковдру на голови: від її тіла душно-душно.

— Ти симпатичний мальчик — проволоком тягне Ліпа. Бере мою руку, кладе на груди собі.

На мене важкою хвилею накочується пристрасть. В ноги мені ллється щось гаряче і всьому тілу млосно-млосно. Ліпа хіхікає:

— Ах, какой гарячий...

Раптом мене наскрізь пронизують пахощі сала... Ах, я ж так хочу їсти. На тіло спадає несподівана млявість...

Біля моєї голови стоїть кошик з салом. Ліпа обіймає мене й тисне, давить у важкому захопленні.

— Мілий...

Її рука шарудить, шукаючи ніби, по моїх грудях, животі, ногах... Мене знову заливає мутним потоком...

— Тут же не можна, побачать, — зомліваючи, шепоче Ліпа. Випро-стується з під ковдри, озирається навкруги. Я користуюся цим, швидко запускаю руку в кошик; мить і шматок сала в мене в кешені.

* * *

На глухій станції потяг стояв вічність. Я з Ліпою ходив за розвалений сарай...

Стріпавши спідницю сказала:

— Може ти їсти хочеш? Ходім, я тебе нагодую!..

Я допоміг їй злізти на дах. Коли рушив потяг, я вчепився на „тормоз“. Ліпа сердилася. Гукала:

— Чому не йдеш їсти?!

Я не пішов...

Скоро буде тисяча...

* * *

Велика станція. Тут мені вставати. Сідати на інший потяг. Я проїхав уже тисячу верст на північний схід, ще лишилося триста на східній південь.

Вечір.

Я забрався у відхідник, присів за огорожею і їм, не їм — жадібно рву зубами сало. Руки мені тремтять, слина котиться рясною зливою... А сало шорстке й дуже солоне...

І без хліба сало...

Мене здивовано оглядають люди. Я в кожному боюся Ліпи.

* * *

Ніч у вокзалі. Серед міцного місива людей. Перед ранком потяг.
Цього разу мені пощастило сісти в вагона...
З кожним тук-ток'ом ближче додому.

* * *

Ранок. Сусідка виймає хлібину, їсти, перед іншою хвалиться —
он мовляв який хліб їмо. Дає тій покуштувати.
Мені набігає разом повний рот слини. Сплюваю й простягаю руку:
— Дайте й мені попробувати, тьотю.
Дивиться здивовано, опасливо навіть. Проте дає тонесеньку
скибочку.
Ех, і добрий же хліб на півдні!

* * *

От і моє рідне місто. Димарі знайомі, онде міст, а ось і вулиця,
де кожний куттик відомий.

Потяг поспішає по „стрелках“.

Станція... Така ж як і три роки тому; тільки постаріла немов
трохи: ну й я ж постарів!

Та я ще молодий! Я йду знайомою стежкою через двори й ву-
лиці. Ноги бадьорі, хоч і гнуться, і я почуваю, що я ще молодий!

Ех і хороше ж бути молодим!

Ех і хороше ж жити!

2. В СУТЕРЕНІ

Як завжди, приходив я о четвертій у їдальню й сідав на своє
постійне місце в куточку біля буфета. Сідав я завжди обличчям до
дверей, що ведуть у кухню, і скромно, як людина, яка відпочиває від
клопітного дня, чекав на обід. Я розгортав вечірню газету, але для
того лиш, щоб покласти її біля своєї тарілки, бо життя, що точилось за
стойкою, притягало мене більше ніж газета: воно було мені зовсім чуже.

Мені завжди слугував той самий офіціант. За очкуром передника
в його завжди стирчала брудна серветка поруч з чорною люлькою.
Він підходив до мене і ставав завжди в одній позі: спочатку це було:
виставлена трохи наперед права нога, закинута через плече брудна
серветка і півоборот голови — ближче правим вухом: руки рівно ви-
сіли, трохи торкаючися передника. Він говорив:

— Що зволите?

і коли я давав замовлення, обертався не досить швидко на правій нозі
(я завжди думав, що йому незручно так повертатися) і подавав трохи
жвавіше, коли я до звичайного обіду додавав у неділю пляшку
пива. Пізніше, коли ми один до одного звикли, в постійній процедурі
цій мало змінилося: тільки що голова його інтимно схилялася, коли
він підходив до мене, не то вітаючи мене, не то зважаючи на мене.
Серветка не переносилася на плече, а лишалася на звичайному місці
поруч із люлькою, а замість звичайного запитання, він казав до мене:

— Ну-с! Що ми сьогодні їстимемо?

Подавши мені, він сідав на вільне місце за столом, випрохавши
в когось із гостей цигарку (до речі: я ні разу не бачив, щоб він палив
люльку), плечі його опускалися і він байдуже оглядав публіку.

З-за стойки буфету виглядала огрядна жінка в синій блузі. Вона високо тримала голову на витягнутій вгору шиї й рівними рухами приймала гроші й розраховувалася з офіціантами. Коли їй нічого було робити, вона ставила лікті на стіл і дивилася просто перед себе. Я намагався зазирнути їй в очі і мені іноді здавалося, що я в них бачив щось — що саме, я сказати не міг, але я розумів, що те щось було десь далеко за стінами брудної їдальні.

Трохи пізніше за буфетом з'являвся товстий - товстий хазяїн.

(Я бачу вже, як скривився читач і знизав плечима з досадою: „знов товстий хазяїн. Неодмінно товстий хазяїн“. А що я можу зробити, коли хазяїн справді такий товстий, що ледве пролазить за стійкою? А коли засміється — хоч і рідко сміється — труситься вся побудова буфетна і шклянки тоді перезвонюються тихим срібним гомінком).

Він іде до касирші й кладе їй руку на плече вітаючися. А коли йому здається, що ніхто не бачить, він нахиляється й робить соромницько - хапкі рухи руками.

Я бачу: вона здригається од того, але силкується посміхнутись, бо не хоче зробити прикрість гладкому. А йому обличчя бурове, очі наливаються червоним, губи розвисають як ганчірки і язиком він швидко підбирає слину.

(Не кривіться й не знижуйте плечима: правда — ось він не зробив вчасно руху язиком і слина скотилася з одвішеної ганчірки й потекла вниз по череву).

А раз я випадково спостеріг мого тихого офіціанта в цю мить: вид йому був одного кольору з серветкою, а цигарка перекушена впала на руку опікши палець. Схопився швидко й загуркотів тарілками при-слуговуючи новому гостеві.

Скоро після хазяїна приходила хазяйка. Вона також стара й товста. Сідала на дверях, що ведуть до кухні й перевіряла службовців. Коли довго ніхто не йшов і робити не було чого, поглядала в бік буфетчиці й чоловіка. Якщо зір той був обернений в цей бік, хазяйка посміхалася привітно й радо, а якщо буфетчиця була зайнята своєю роботою, посмішка ховалася серед старечих зморшок і брижів лою, а з під навислих сірих брів блищала притамована ненавидь.

Якось прийшов я обідати й сів на звичайне своє місце. Мені подав не звичайний офіціант, а якийсь вусатий кремезний дядько. Скоро я побачив і того звичайного: він сидів на вільному місці коло вхідних дверей і похитуючись палив люльку так енергійно смокчучи, що над головою його стояла хмара диму. Біля його стояла хазяйка і щось йому настирливо тлумачила. Вона говорила швидко й схвильовано, а він у відповідь хитав головою й сам хитався. Хазяйка розвела руками на знак того, що вона безсила щось зробити і пішла на своє місце. Тоді до його пішла буфетчиця. Вона йому сказала кілька слів: він підвівся, вибив люльку, махнув рукою безнадійно — безвільно і пішов перевалюючися до буфету. Було очевидно, що він п'яний: коли проходив повз мій столик, обдало їдким запахом похмілья. Я зазмер, чекаючи бешкету. Але він спокійно простяг руку до хазяїна, як простягає старець. Хазяїн порився в касі й поклав на долоню йому срібну монету. Він повернувся й пішов до виходу. Проходячи повз мене кинув — „обідаємо“?

На дверях на мить спинився притуливши голову до одвірка: тіло пересмикнуло конвульсією ридання. Потім випрямився і вийшов швидко, кинувши розчиненими двері.

3. ЖОВТОРОТІ ВОГНИКИ

Моя кімната на шостому поверсі. Коли я встану рано, я можу бачити як літаки, вирушивши в далеку путь, поволі меншають і зовсім тануть на обрії.

За вікном у мене клени і я можу, перехилившись в вікно, спостерігати, як галки по своїх гніздах улаштовують своє родинне буття. Коли я, висунувшись, дивлюся на маленьких галенят, що їх мати покинула — полетіла добувати їсти, вони довірливо простягають до мене голівки й роззявляють свої величезні жовто-чорні роти, так наче я зобов'язався їх годувати й вони вимагають від мене повинного. А проте я не знаю, чи вони бачать що-небудь, оці жовтороті.

А друге вікно моєї кімнати виходить на дах: залізний, червоний, з закопченими коминами, дах. По дахові люблять гуляти коти. Часте підходить який небудь до мого вікна, стає на підвіконня передніми лапками й дивиться, що я роблю: голівку трохи схилив на бік, вусами двигає, наче обмацує повітря. А вночі вони поблискують ізза вікна золотавими вогниками очей.

У кімнатці живу я з своїми мріями. І ще сила тарганів живуть у кімнатці: їх повні всі щілини, можна бачити часом, як, вистромивши з щілини довгелезні вуса, обдивляється тарган кімнату: чи можна вилізти, чи безпечно, чи нема кого. А коли ввечері буває в хаті темно, о, тоді таргани почувають себе господарями: вони захоплюють усю меблю — стільці, стіл, ліжко й канапу, гучно шарудять по всіх кутках кострубатими своїми тілами. А коли, прийшовши, засвітиш раптом електрику, рух тарганів раптово спиняється, вони здивовано блимають вусами на непрохане світло й, так само раптово, розбігаються на всі боки, поспішно стукаючися на діл з канапи, ліжка, стола.

Я люблю свою кімнатку в середині міста з його невгамовним гомоном великоких автобусів та цокотінням підстаркуватих трамів. Я люблю й галинят з жовтими ротами, і золотаві вогники за вікном.

А сьогодні я маю писати новелу. Я хочу сьогодні писати новелу про радість. Я сьогодні одержав листа від дружини: вона пише, що південь добре на неї впливає, що вона почуває себе краще, що їй уже легко дихати і лікарі дозволили купатись у морі. Вона пише, що стала чорною як мурин, і серце моє повне кохання й надії. Я сьогодні повний радості й хочу писати новелу.

В кімнаті важко дихати. Я кинув писати, їду в парк. Дам легеням надихатися повно й знов додому.

Я сідаю там, де клени в небо свічками вищипалися. Повз мене сунуть люди, їх — багацько, їх, що прийшли сюди дати легеням відпочити від смороду бензинового.

Люди йдуть — люди повинні йти, завжди йти. Суне повз мене барвистий струмінь і зливається з сутінками й зеленявою, вечером задимленою.

Ось дівчата, як день травневий, свіжі. Хлопці за ними — незадоволені дівчата — іч, прив'язалися — а кожна, так і дивися, обдаровує поглядом обіцяючи. А стани рухливі, а перса соковиті викривають заховану справу кохання.

Ось вона: ставня, прудка, одинока. Він: зачепив проходячи бедро рукою, погляд бажання кинув — наче виросла враз, обличчя спалахнуло яскравим світлом, таз заколивавсь швидким ритмом.

Он пара ще, він літун — так міцно мабуть тримає кермо у повітрі — трохи незграбно ступає по рівній алеї. Вона: — та хіба ж можна

намалювати одвічне обличчя жінки, що проходить через віки віків. І хіба ж можна розповісти, так, щоб побачити наявно, як вони йшли міцно одне до одного притулившись, як істоти їхні повно пили близькість?! І хіба ж можна сказати, як тіла їхні мовчки кричали про кохання?!

А от ця жінка: очі її блукають шукаючи. Її тіло таке повне спраги. Її ритм такий красномовний, що я кажу собі: ця жінка голодна, ця жінка голодна на кохання.

Її погляд зупиняється на мені, й я відчуваю, що вона посміхається. Тією посмішкою, що її не видно на обличчі, але викриває її раптовий блиск очей, що її відчуваєш якоюсь таємничою інтуїцією.

Я кажу собі: це голодна жінка й посміхаюся їй у відповідь. Я повний радості, чому ж голодному на радість не дати її краплинку?

Жінка приймає мою відповідь і посміхається на цей раз широко, одверто, явною посмішкою. Вона проходить повз мене, обдавши мене бадьорими пахощами (хто ж не знає, як пахне жінка?) й озирнувшись раз, іде далі, позивно граючи станом.

І далі, й ще йшли люди. Спраглою істотою пив я соковите буяння.

Жінка ще раз пройшла повз мене, шукаючи мого погляду. Ще трохи згодом вона сиділа біля мене; коли говорила неголосно, рамено її мого торкалося. Ще трохи згодом я знав її історію. Та хто ж не знає одвічну історію жінки, що не знала з роду ласки й щастя, що знайшла їх у родині новій, своїй власній, що в неї дитина вмерла на шкарлятину, а чоловіка прибила якась безглузда цеглина і тяжить він тепер на ший жінки потворним, ідіотичним ярмом?

Я не знав материні ласки. Мене більше й частіше пестили палкі подихи жаркого повітря громадянської війни на іржавих дахах рухливих вагонів найкатаклістичнішої з революцій, ніж жінки, але зараз я повний радості і я співчуваю сумній жінці.

Ми йдемо алеями парку. Уже темно й автобуси, підморгуючи степовим просторам, що тут саме збігаються з містом, крізь дерева кидають проміннясті плями на обличчя Іди. Тоді мені здається, що її обличчя має здатність посилювати проміння світла, відбиваючи його таким вогнем пащить тоді привабливий вид. Ми йдемо й немає вже моргунів-автобусів, і куші починають свої шелесливі нічні розмови. Я відчуваю ліктем, як дріжить її тіло. Моя подруга змерзла.

Ми їхали трамваем. Іда висунулася в вікно й вітер химерно розвіював її каштанові кучері. А я дивився, пригадував: де й коли я бачив, чув, знав цю принадну жінку, що всім еством своїм тягне мене до себе? І я зрозумів: це мої пра й пра-пращури знали її принадну — коханку, покірливу — дружину, самовіддану — матір. І думалося мені про новий ґатунок жінки, що народжується з буйної піни революції: жінку-коханку, дружину, матір, товариша й людину разом.

Ми розлучилися на тому місці, де трамвай раптом вирвавшись з темної вулиці, з ревом несподівано зупиняється на видному, як удень, майдані. Вона, нерішуче якось узявши мою руку, вийшла і стояла на місці, дивлячись як вагон рушив.

Я того вечора не став писати більше. Я зайшов до ресторану, повечеряв: шлунок був повний — писати не хотілося, хутенько послався й хотів був лягати спати, коли в двері постукали. Здивований, бо запізно було, я запитав:

— Хто там?

У відповідь ще раз постукали. Я відчинив — це була Іда. Вражений, я механічно поступився, щоб дати їй увійти.

Коли перше здивування минуло, вона весело сміючися розповіла, що вона знову сіла в той же вагон і стежила за мною аж поки я увійшов до кімнати. У вікно ресторана вона бачила, як я вечеряв і її вважали за проститутку.

— Мене кликали аж п'ятеро, але я пішла до того, хто мене не кликав і не хоче — казала, поклавши на плечі мені руки й дихаючи просто в обличчя переривистими подихами. — Я залишуся в тебе на ніч, — це кинувши погляд на заслане ліжко, — адже ж я не опоганю місця твоєї дружини. Тебе ж я лишу їй цілого!

І потім підчас пристрасти (мабуть тропичне сонце не таке жагуче) прошепотіла здавлено:

— Мені ж треба малесенького! Розумієш? Малесенького!

Вранці вона пішла від мене. На останку сказала тільки:

— Спасибі, милий...

Після того я раз тільки бачив Іду. Це було тоді, коли мій автобус якось мить їхав поруч із трамваем: вона виставила голову в вікно, а вітер химерно кучерявив їй волосся.

Я не знаю, чи дав я їй малесенького. Може вона знайшла свою долю, а може й досі блукає, шукаючи своє одвічне щастя, як тисячі тисяч інших, вона жінка віків віків.

Вона — коханка, дружина, мати прапрапращурів.

4. ПРОШУ

Коли я прийшов у звичайний час голитися, мого парикмахера не було. На його місці був молодий мущина з рівним як струна проділом і „витонченими манерами“. Я був хворий кілька тижнів, а тому мене ця зміна не дуже здивувала: мало чого не могло трапитися за цей час?

Я був зайнятий вивченням особи нового парикмахера і не звернув спочатку уваги на групу, що стояла збоку біля того хода, що сполучає кімнату хазяїна з „майстернею“. Це було кілька жінок, що поміж них одна виділялася добрим убранням і огрядністю. На вішалці високою купою навішано було одержу, а на підлозі стояли в безладді кілька пар калош, серед яких була пара чоловічих.

Новий парикмахер ходив навшпиньки. Жінки говорили між собою пошепки і тільки та, більш огрядна, проривалася іноді хрипким баском.

Раптом мені в ніс кинувся гострий запах камфори. За дерев'яною перегородкою сказав хтось неголосно, але виразно —

— кислород, —

і мені одразу все стало ясним. Зрозумів я, що за перегородкою лежить хазяїн

(хазяїн: я заходив голитися вранці: часто він був зайнятий з иншим „клієнтом“: тоді говорив мені — зачекайте хвилинку, зараз заїде другий майстер. Я чекав: скоро приходила з базару його дружина засапана й червона з морозу. Вона хутко скидала рвану ватянку, натягала брудний халат і говорила мені: „прошу“. Я сідав і закидав голову, а вона починала працювати, торкаючись моєї щоки задубілими пальцями)

а біля його ліжка сидить схилившись лікар і нудиться. Нудиться, бо хворий давно вже в такому стані, коли лікарєва допомога здатна лише одволікти на кілька часу неминуче. І я зрозумів, що купа жінок, то родички та близькі знайомі, а огрядна, жінка то багата родичка що

з нею дуже рахуються, бо вона приходить до свого неможливого родича двічі на його житті: тоді коли він вінчається і коли вмирає.

— Смерть?

Цього слова ще ніхто не сказав, бо коли б його кинули між жінок, вони джеркотали б голосно й заклопотано як кури, коли їм посипано пшона, а раптом з дерева злітає нахабна галка й починає те зерно клювати як своє. Ніхто не сказав слова „смерть“, але воно висить у повітрі і всі готові до того, щоб його почути.

Молодий парикмахер возився біля моєї бороди, а „клієнт“, що прийшов слідом за мною, чіплявся до жінок і говорив навмисне (так здавалося) голосно. Я бачив у люстро, якою хвилиною презирства намагалися його захльоснути очі огрядної жінки. І я бачив, що наймолодша з жінок не була байдужа до волячої сили дотепів і посміхалася, прикусивши губу.

І в ту мить з-за перегородки рвучко вийшов доктор (я зрозумів це з того, що на його обличчі блищало традиційне золоте пенсне, о жінки оточили його щільним і хвиляним колом). Я не чув, що сказав доктор, але бачив, як захвилювалася купа і заговорила швидко-швидко. Доктор вийшов, хапливо вдягшись, огрядна жінка притулила до очей велику різнобарвну хустку, а в наймолодшій, в тій, що збиралася сміятися застрибали судорогою губи.

За перегородкою чулося ридання.

— Прошу — сказав мені молодий парикмахер.

5. РІЛЛЯ

Дружина повинна була родити. Чекали ми цього давно, а прийшло воно все таки несподівано: так приходить усе значне, що більше, чи менше каламутить рівну течію буття.

Ві сні мені стало якось не по собі і я прокинувся. В хаті горіло світло, а дружина сиділа в ліжковій напроти, підобравши ноги, і обличчя їй було якесь особливе: чогось чекає. Чогось, що повинно прийти й щось змінити кардинально: чи дати багацько, чи взяти ще більше. Права рука їй обережно гладила величезний живіт, видко було, що вона ладна була й давати й брати.

Мені сказала тягнучи й урочисто, а голос дрижав і губився десь у глибині.

— Не спи, бо здається це буде сьогодні!

Мені раптом здалося, що я цієї ночі повинен їхати кудись дуже далеко-далеко. Я подумав про темну ніч, закрив очі і... коли я прокинувся вдруге, дружина стояла біля мене одягнена й сіпала мене за руку.

— Вставай... час... у лікарню.

Я почав одягатися. Колись маленьким зовсім їхав я з батьком кудись уночі. Мене тоді рано покладали спати, а вночі збудили тихенько, щоб менча сестричка не почула. Я вдягався похапцем, тіло моє трусилося якоюсь лихоманкою нетерплячки й таємничості. Млосно було і коліна стукалися. Потім ми рушили й, пам'ятаю, довго йшли темними вулицями, довго від лихтаря до лихтаря. Поки доходили до слідучого, попередній губився в темряві. Ішов дощ і так було радісно, коли прийшли в залиту світлом станцію. Від того часу, коли б мені не доводилося вставати й йти, чи їхати вночі, мене охоплює якийсь дивний настрій і дрібно-дрібно трусить чудернацька лихоманка.

Я вдягся й ми з дружиною повільно йдемо вулицею. Тихо, тільки під ногами морозець поскрипує обережно, наче боїться збудити шуми землі, що так глибоко сплять саме. На світанок засіріло ледве-ледве.

До лікарні довго стукали. Сонна служниця крізь зачинені двері довго не хотіла розібрати, в чому власне річ. Потім одчинила двері, з вестибюля війнуло карболкою, йодом і ранішнім теплом.

У коридорі легко сковзаються ноги по тафлях; у кінці коридору одиноко, далеко й підсліпувато блимає свічка; акушерка як знайому приймає:

— Сміливіше, сміливіше — не перша й не остання; жінці не минути своєї муки.

І раптом стало так спокійно. Дружина сіла, до карафки притулившись, опустила вся раптом, стомлена. Потім наділи білого халата, поклали на ліжко, стала разом схожою до покійника: рука безсила з ліжка впала, обличчя посиніло і все було таке нерухоме: тільки живіт, здавалося, жив своїм незалежним і невпинним життям.

І було насторожено тихо.

А я...

— А ви йдіть собі, — мені руку на плече поклала акушерка: — прийдете, коли все скінчиться.

Я пішов ізгнувшись. Такий довгий був насторожений коритар. В темряві на щось наткнувся, щось дзвінко впало й гучною луною покотилося до одинокої свічки.

Швидко біг вулицею і був лютий на себе (чи на себе ж?), що такий непотрібний, такий безсилий допомогти тоді, коли допомога така потрібна.

Було вже видно. Люди поспішали на роботу й на базар.

Дома — порожньо в кімнаті й розкидані постілі. І тривога, що тінями поховалася між ганчір'я.

... Я пішов туди знову ввечері. Ще „все не скінчилося“. Коритар був повний жінок, що блукали як тіні, як засуджені. Дружина так само ходила й балакала спокійно наче. Розповідала, як то важко чекати. А коли ми спинялися, щоб повернутись, вся здригувалася, а лице пересмикувало гримасою скаженого болю. Тоді підходила до батареї парового опалення, тулилася щільно й трусилася швидко-швидко дрібними-дрібними дрожками. З далекої палати неслися насамовиті зойки. Хожалки виносили закривавлену білизну.

— Страшно, сказала дружина і поклала голову мені на плече, наче шукаючи захисту. Я хотів сказати щось, але відчув, що все, що я міг би сказати було б таким тут зайвим, непотрібним.

Цієї хвилини повз нас пронесли ноші. Під білим простяглося тіло, незвичайно якомось довге. Санітари мали стомлені обличчя, акушерка, що пробігла вслід, підморгнула весело:

— Молодця родила баба! — Після ношів лишився кривавий слід.

Дружина здригнулася страшеним ривком. Я почав оповідати, сміючись, як у мене вкрадено калоші. Але мій сміх згучав таким брутальним дисонансом, що мені стало ніяково й я змовк. Скоро підвівся й пішов собі геть. Довго ще того вечора бродив морозними вулицями і довго не хотів іти додому, де з усіх кутків дивилася на мене закурвлена порожнеча.

Вранці ходив довго тією вулицею, де лікарня: боявся зайти й спитати, що й як. Найлюдянішим й найгідотнішим страхом перейнятий був; боявся почути щось непоправне... Я блукав вулицею. Ті, що йшли по довгу, спиняли на мене погляди. Я оглядав жінок, що йшли

повз мене: кожна, що її живіт мені здавався перебільшеним, викликала в мені найглибші почуття жалю, приязни, любови. Я з жахом думаю, що кожній з них, „не минути своєї муки“. І мені хотілося обняти всіх жінок, усього міста, світу, взяти на себе їх муки, а вони хай ідуть собі далі щасливі, здорові, веселі. В такому стані зустрів я брата, попрохав його піти до лікарні спитати. Він пішов. Був там довго (здавалося?), а коли йшов відти, я по рівній ході, по обличчю, на якому застигла півусмішка, зрозумів, що все гаразд.

— Вітаю тебе. Син — здоровий такий хлопчисько!

— Ах що там син: ти кажи мені, що вона, як вона?!?

— Їй добре. Весела й рада.

Ох, мені оте „добре“. „Весела й рада“. І я батько: так, батько, хоч це не викликає в мені ніяких почувань, крім ніяковости. „Я батько“?

Коли я прийшов до лікарні, дружина лежала біла-біла. Посміхалася слабо; губи були живе м'ясо, а коли посміхалася, на зубах видно було шматочки шкіри.

— Я й не кричала навіть!!.

Говорила тихо-тихо, згуки виходили десь з глибини. Принесли дитину годувати і було воно таке червоно-синє, зморщене й безпомічне. В мені ворухилося недоуміння, і я нічогісінько не почував до цього шматочка м'яса: думалося, — і заради цього стільки муки?

Дружина відчула це, очевидячки, якоюсь інтуїцією самоохорони, що така властива матерям. Подивилася на мене затуманеними очима, голосом, що в йому бреніли близькі сльози, промовила:

— Противний, тобі наче все рівно.

І того погляду, того голосу мені не забути мабуть ніколи.

Ще через кілька днів моя кімната жила повним життям родини. Дружина, тримаючись за ліжко й столи, хазяйнувала по хаті; в коробці коверзувало й плакало день і ніч мале.

6. НА УСТАНКУ

Коли я тримаю на руках маленьке кошеня, що довірливо до мене лащиться й третється об мою руку, з буркотінням вигинаючи спинку, мені тепло і я думаю: яке воно — як дитина.

Коли я тримаю на руках маленького сина, він щільно тулиться до мене. Потім раптом відхиляється, пригадує ніби щось, зазирає мені в очі (мої любі блакитні оченята, що зазирають мені в очі), схиливши голівку набік, захоплюється раптом барвистим папірцем, що перед тим байдужо тримав у руці, щось белькоче незрозуміло й раптом починає підгецькувати на моему коліні. Я вже знаю, чого йому хочеться: я починаю його підкидувати на нозі, при чому він радо-радо сміється. Ми обидва захоплюємося цим заняттям, я забуваю зовсім про те, що хотів писати, схоплююся з крісла, швидким кидом підхоплюю його під рученята й підкидаю високо вгору. Він летить у повітрі розставивши ручки, жадібно ловить ротом повітря, що тікає від нього, а коли досягає найвищого рівня, заливається дзвінким реготом (так мали б дзвонити золоті дзвінки). А коли він падає назад мені на руки, швидко-швидко дихаючи, притулюється до мене, обнявши ручками шию; тоді нам двом так тепло і я думаю: яке воно ласкаве — як кошеня.

Але я не можу ж весь час з ним бавитися. Почукикавши трохи, я пускаю його ходити на діл, де він знову захоплюється барвистим папірцем, а сам сідаю писати, бо я мушу сьогодні скінчити те, що

пишу. Але чого варте моє рішення, коли він покинув уже бавитися долі, перевалюючися з боку на бік підходить до мого крісла й сіпає мене за ногу? Нога коливається, а йому це очевидячки подобається і він хитає ногу ще й ще раз, нічим не показуючи, що в найближчому часі покине це заняття. Мати робить спробу відтягти малого від моєї ноги. Але чи можливо ж це? І чи може ж мати дати таку найвищу насолоду, як льот над головами людей під стелею, коли в тебе захоплює дух і коли так гарно з криком — ой — падати вниз і трипочучи обіймати батькову шию. Коли помітив, що я дивлюся на його, схиляє на бік голівку, при чому пуколь падає на праве око й затуляє його, а ліве стає від того лукавим-лукавим, і тримаючися за мою ногу присідає й підводиться... Ну хіба ж не зрозуміло чого хоче дитина? Я з захопленням підхвачую його й знову, заливаючись реготом, летить він угору й швидко дихаючи охоплює мою шию руками.

— Гоп-чук! Гоп-чук! (О, моє писання!).

Він очевидячки стомився. Вже не виривається зойк захоплення, вже не хватають за шию тремтячі руки. О, тепер можна й піти до матери: вона нагодує смачною кашкою, покладе в ліжко таке вже знайоме й таке затишне. Обливаючись кашкою, блакитні оченята слідкують за мною. Коли я повертаюся від столу, широка посмішка розходить по личку замурзаному кашкою й на мить одпихається навіть ложку. Але — ще трохи і знов запрацював маленький ротик, стукаючи об ложку одним поки-що зубом. А коли потім мати підносить його до мене прощатися, перед тим як покласти в ліжко, де повинен закінчитися його трудовий день, я обережно торкаюся губами маленької ніжки.

Не можу подолати себе, підвожуся й стаю коло ліжка, дивлюся як засинає. Перед тим, як закритися на довший час, блакитні оченятка стомлено ще раз поглядають на мене.

О, які вони стомлені, мої блакитні оченята.

П. КОЛОМІЄЦЬ

ПОСЕРЕД ПЛОЩІ

Другові

Посеред площі,
напроти палацу і церков,
стоїть із бронзи вилитий юнштаб.
Смагляві літа бурі
колишуть згуслі дні навкруг,
підносять галас торгу вгору
і гаряче торкають постать скуту,
що пнеться струнко над майданом,
над золотою курявою викликів запалу
і борні —
у голубий м'ятежний простір.
Юнштаб!
П'ятірко титанично-необорних юнаків!
Поставлено тебе берегти вічну таїну зростання,
рожевий пил віків одсвічувать над вечір і світанком,
берегти силу людскости,
тропу берегти молоду,
і вічний льот — у царство вольних дум.
Реве багрянний світ
безсилями змаганнями за привід.
Забув поглянути
в озерні очі юнаків,
що над віками,
над бурями і злом безумств старечих —
стоять на площі,
скуті в бронзу.

П. КОЛОМІЄЦЬ

ДЕ ГОРНО МОЛОДОГО ПЛАНУ

Настигла і мені пора любити
шукати серед юних друга,
і серця скутого встилять дарунками
тропу холодну. Не втекти
від подихи засмуглених жадань! —
Горять зіниці і тремтить рука.

Вродлива постать від загибелі тіка,
на труд без сумніву долонь свою поклала,
і од світанку до зорі вечірньої зника
за димами, де горно молодого клана.

І я туди хотів би перейти,
надовго сповнитись немудрої роботи...
Було б же ладність юну зберегти!
Було б тримати перші ранні ноти.

Вони загусли на палких вустах,
більш не зворушать на сліпу осанну...
Ледівка з даху на сніги звиса,
і ронить склом тоненьким капель ранню.

Я хочу згублене ізнов знайти!
я хочу з юними до спраглої роботи!
Мої вуста воліють зберегти
жаги первісної немудрі ноти.

Настигла і мені пора любити,
шукати серед юних друга,
і серця скутого встилять дарунками
тропу холодну. Не втекти
від подиху засмуглених жадань!
Горять зіниці і тремтить рука.

МИК. САЙКО

Знову йдеш ти, весно, сонячно-розплесна
в журавлиних ключках, у піснях дівчат...
Гей, чуття — на весла, як у перші весни:
струмені на серці, як в степу, дзюрчать!

Ех, махнуть би з школи у широке поле,
на лани, де дзвонить істик об плуги,
де луна: „Що в полі та й у Баришполі“,
де думки снуються, ніби зяб, тугі!..

На луку багаття: розцвіта латаття,
на горбу пшеницю досіває брат...
Дременуть би з школи — й погоничем стати,
„Що у полі“ дзвінко-дзвінко заспівать!

Розцвітайся, весно, щедрістю розплесна;
(як колись, ми знову серцем молоді!)
раз, — удруге сонцем над степами креснеш —
і горить багаття на тихій воді...

* * *

Такі тримтючі зорі,
такий скрипучий сніг!..
Твої слова прозорі —
красольками мені...

Мчить ніч далекозора
На білому коні, —
тримтять слова, мов зорі,
і котяться до ніг.

Ю. ДУБКОВ

1871 р.

Повинен хто знайти
Те слово, що розчулить,
Мов промінь золотий
І збройні співи вулиць.

Тривога з нами йшла...
О, часе небезпеки,
Запізній гнів і жаль,
Комуни дні далекі!

Ми знали всі: тепер
На брук, на мур, на страту!
Не терном поросте
Та кров, що ллється раптом.

...Левиний, трубний рик.
Усе жило, зоріло.
У пам'яті навек,
Що віддано могилі.

У всіх боях живі:
Кров незакрита, свіжа
І рокіт громовий
На брукові Парижа.

Хіба не диво це:
Німіємо в жалобі, —
Долоні та лице
Немов ще теплі в гробі. —

Миліші од вінків,
Од лаврів — лави юних,
Країна ранніх днів,
Ота пора комуни.